

פוסטמודרניזם מהו?

מור חסיד לוי

קלאסי ← מודרני ← פוסטמודרני

פוסטמודרניזם הוא מונח מקובל לציון מערך רעיונות או הגות המתאפיינת בתגובה, ואף דחייה, לתקופה המודרנית ולערכיה.

הרעיון הפוסטמודרני אינו מייצג תאוריה שלמה ומהודקת, כי אם מכלול רעיונות, הקשורים למסגרת שיח כללית מאוד בתחומי דעת שונים.

לדוגמא - תפיסה תאורטית חדשה, או שיח חברתי חדש של העולם החברתי, מוצרי תרבות ומוצרי צריכה חדשים יהיו רעיונות פוסט מודרניים.

רקע להופעת הזרם הפוסט מודרני

תוצר של תקשורת ההמונים, עידן השעתוק, וחברת הצריכה. החברה פוסט-תעשייתית, מבוססת יותר על צריכת מידע ושירות ופחות על תפוקה וייצור.

העולם הופך ל"כפר גלובלי" והדבר מוביל לטשטוש הבדלים המרחביים והזמניים.

משבר ואיבוד האמונה בדרכים המבוססות לייצוג המציאות, מובילה את האדם הפוסט מודרני להביט לעבר ללא הבטחה או נחמה, ולהביט לעבר העתיד בחוסר בטחון ופסימיזם.

לדוגמא - נרטיב העל המודרני, שדיבר על התפתחות האדם, הן במובן החומרי והן במובן הרוחני, איבד את יכולתו, כאשר ההתקדמות נראית יותר הרסנית ומובילה לאחור.

מאיפה זה בא?

הפוסטמודרניזם נולד מתוך תחושת הייאוש, חוסר התוחלת והתקווה של עידן המלחמות הגדולות. ההוגים והכותבים המרכזיים של הפוסטמודרניזם היו מי שגדלו והתחנכו בצילה של מלחמת העולם השנייה ופרסמו את מחשבותיהם בשנות ה-60 וה-70 של המאה הקודמת.

לדוג' - ז'אן פרנסואה ליוטאר, מישל פוקו, רולאן בארת', פרדריק ג'יימסון ואחרים.

אנחנו לא צריכים לאכול יותר את הלוקשים, השקרים, העיוותים והקונספירציות בהם האכילו את אבותינו. אנחנו חיים בעידן אחר, שבו מותר לנו לשאול כל שאלה, לערער על כל מוסכמה ובאופן כללי להמציא את העולם מחדש כל יום.

נגד מי?

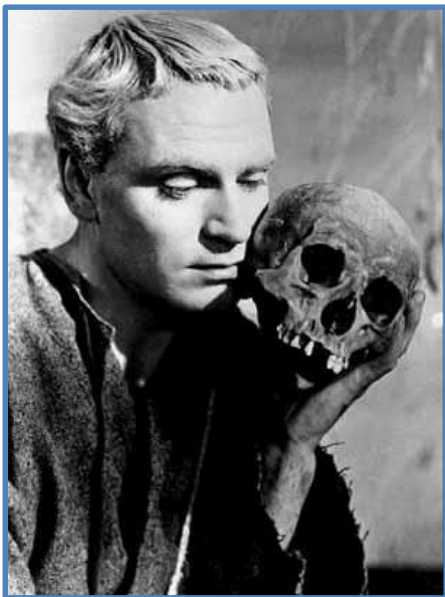
הקאנון הוא כלל הידע והיצירה האנושית שהממסד קיבל כראויים למחקר וללימוד, שהוגדר כמשמעותי ושכל אדם משכיל ובר-דעת צריך להכיר.

לדוגמא - התנ"ך, מחזותיו של שייקספיר, יצירותיהם של דה-וינצ'י, מיכלאנג'לו ושאר אמני הרנסאנס, המחזאות היוונית הקלאסית, כתביהם של אפלטון, אריסטו, ניוטון, ועוד. הקאנון, אם כן, הוא רשימה לא קצרה, שלאורך המאות נוספו לה עוד ועוד פריטים, אבל מאחוריה משתרכים עוד מאות אלפי פריטים אחרים שלא נכנסו, ושחשיבותם נתפסת כקטנה הרבה יותר.

במודרניזם, עם כל ההתנגדות, הערעור והמהפכות שבו, יש תמיד תחושה עמוקה של משמעות – המהפכה נעשית כדי לייצר אופציה חדשה וטובה יותר.

מן המאבק המודרניסטי ניתן להניח שיש חשיבות גדולה בקאנון, כלומר יש היררכיה, יש טוב ויש גרוע, יש חשוב ומשמעותי, ולעומת זאת יש זניח ומיותר. המודרניסטים אמנם הטילו ספק במה שנמצא בקאנון ופעלו כדי להכניס לתוכו יצירות אחרות, שלא עונות בהכרח על המאפיינים הקלאסיים, אבל הם לא כפרו במושג הקאנון עצמו.

אילו יצירות "קאנוניות" אתם מזהים?

פוסטמודרניזם בקולנוע

פוסט מודרניזם וקולנוע, או קולנוע פוסטמודרני, אינו יכול להיות זהה להגדרות כגון הקומדיה האילמת, המערבון, הקולנוע של היצ'קוק או הקולנוע הרוסי המהפכני, בהם אנו מבקשים להגדיר ולאפיין עבודתו של יוצר זה או אחר או של זרם קולנועי מובחן.

במקרה של הקולנוע הפוסטמודרני, אנו מצויים למול תופעה היסטורית רחבה, עמוקה וכללית. זאת מכיוון שפוסטמודרניזם הוא קודם כל הגדרה המבקשת להכיל ולהמשיג שינוי היסטורי פרדיגמטי (כלומר שינוי מבני בסיסי) עמוק בכל הרבדים - תרבותיים, כלכליים, פוליטיים וחברתיים.

מאפיינים מרכזיים

העמדה הפוסטמודרנית נמנעת מלהציג "אמת" אחת. העשייה התרבותית-אומנותית של הפוסטמודרניזם היא חסרת מחויבות. היא מציגה אפשרויות שונות ומגוונות, שוללת ומבטלת את ההיררכיה בתרבות ובאומנות. היא מציגה "אמיתות" שונות ולא מחויבת לסדר והיררכיה תרבותית. הקולנוע הפוסטמודרני עושה זאת ע"י שבירת מאפיינים של תוכן וצורה שאנו מכירים, ערבוב של ז'אנרים, ערבוב בין זהויות ותרבויות, רפלקסיביות, ציטוטים ושימוש באמצעים טכניים מגוונים.

ערבוב בין תרבות "גבוהה" לתרבות "נמוכה"

דה וינצ'י (1506 בקירוב)

מרסל דושאן 1919

מהרשת "מם"

הפוסטמודרניזם לקח את המרד המודרניסטי צעד קדימה: במקום לנסות לשנות את הקאנון, הפוסטמודרניסטים טוענים כי אין היררכיה. הכל חשוב באותה מידה, כלומר לא חשוב וזניח באותה מידה. הפוסטמודרניסטים לא אומרים שאין קאנון, הם פשוט לא חושבים שיש בו משמעות או צורך.

אין גבוה מול נמוך, אין איכותי מול פופולרי, אין קלאסי מול מודרני

https://www.youtube.com/watch?v=B-CdSuFZj1s&ab_channel=AlexandruMortimer

ממזרים חסרי כבוד –קווינטין טרנטינו 2009

הסרט מציג היסטוריה אלטרנטיבית של מלחמת העולם השנייה, והוא מושפע מאוד מהאופן שבו הקולנוע הציג על המסך את המלחמה (כהרפתקה, כפעולה גברית מצליחה). בכך הופך טרנטינו את הייצוג הקולנועי כשווה ערך לעובדה ההיסטורית. עבור טרנטינו, הפנטזיה והבדיה עדיפים על פני העובדה והמחקר.

ציטוטים

https://www.youtube.com/watch?v=4DLdMa98JdM&ab_channel=CharlieChaplin

הבהלה לזהב – צ'רלי צ'אפלין 1925

הקולנוע הפוסט-מודרני מצטט קולנוע. הציטוטים הקולנועיים הופכים למעין משחק של חידות בין הבמאי לבין קהל הצופים. במקביל לצפייה הרגילה של הסרט הצופה עושה מאמץ לזהות את מקור הציטוט.

מה המשמעות של הציטוט הזה

https://www.youtube.com/watch?v=_tJhl8ZuUc&ab_channel=Vanessa-Himynaisvans

בני וג'ון – ג'רמיה ס. צ'צ'יק 1993

הציטטות הקולנועיות יכולות להיות גם שיחזור של סצנות מפורסמות מתוך סרטים אחרים או פארודיה על סגנון פופולרי אחר. הציטוט הוא ברור, הצופה קולט אותו ומודע לו וזה חלק מההנאה שלו, לגלות את הציטוט.

נשמע לכם מוכר?

"פורסט גאמפ". החיים הם קופסה של שוקולד

"ג'רי מגוויר". הראה לי את הכסף

"נהג מונית". אתה מדבר אלי?

"הארי המזוהם". עשה לי את היום

וזה?

https://www.youtube.com/watch?v=l-9dthiJw-Q&ab_channel=blablablaratata

מתוך "שליחות קטלנית 2 – יום הדין" – ג'יימס קמרון 1991

https://www.youtube.com/watch?v=XpZEXQXQ39vE&ab_channel=mikeknows

"קופ אאוט – "קווין סמית2010 ' "

הומאז = 'מְחָה) מצרפתית (הוא מתן הוקרה ליוצר או יצירה, בדרך כלל באמצעות רמז ברור ביצירה של האמן המביע את המחווה. פעמים רבות המחווה היא בדרך של "ציטוט "רעיון המופיע ביצירה המקורית .

רפלקסיביות

רפלקסיביות הוא מונח המתאר את שלל ההופעות וההתגלמויות של תופעה אמנותית של אמנות העוסקת בעצמה. זוהי תופעה רחבה מאוד שמתייחסת לאמנות שמציגה למתבונן בה את עצם היותה מעשה אמנות.

בקולנוע – רפלקסיביות = הרהור או שיקוף. סרט רפלקסיבי מהרהר על הקולנוע, על האומנות עצמה. הרפלקסיביות של סרט היא על הסרטים, על חוויית הצפייה, על מעמד הצופה בקולנוע, על היוצר של הסרט, ועוד.

כדי להרהר על הקולנוע הסרט נוקט לרוב בגישה של חשיפה - הוא חושף את מלאכת הקולנוע.

נקודת ההתייחסות של הסרט היא לאו-דווקא כלפי המציאות, אלא אל הקולנוע עצמו.

השימוש ברפלקסיביות עפ"י סטאם

אלגוריית הצפייה - רפלקסיביות החושפת את חווית הצפייה הקולנועית. הסרט כולו, או אלמנטים כלשהם מתוכו, מפנים את תשומת לבנו אל האופן בו אנחנו צופים בסרטים. ליצור הקבלה בין הדמות המציצה לבין הצופה, שגם הוא מציצן.

מנגנון ההפקה - להציג את מאחורי הקלעים של עולם הקולנוע/הטלוויזיה, ולהראות אילו כוחות פועלים במסגרתו, אילו אינטרסים מופעלים על תהליך היצירה של הסרט.

המודעות העצמית - רפלקסיביות העומדת על מימד המשחק והשעשוע שביצירה האמנותית, החושפת את הטקסט הקולנוע כאירוע אינטרטקסטואלי אין סופי הניזון מטקסטים פיקטיביים אחרים שעליהם הוא נשען. ללעוג ולהביא למודעות את המוסכמות שבמסגרתן נוצרים סרטים.

חתרנית פוליטית - יצירת ריחוק ביקורתי ומודעות ביחס למשמעויות הפוליטיות של טקסטים אמנותיים. לשבור את מנגנון ההזדהות, ולחשוף את עצם מעשה הזיוף שביצירת סרט. לגרום לצופה להיות מודע לכך שמה שהוא רואה הוא זיוף ולא מציאות.

כמה אלמנטים רפלקסיביים אתם מזהים כאן?

https://www.youtube.com/watch?v=RI0i_tL-8aU&t=1s&ab_channel=PonAdidas

מתוך "שגעון בחלל" – מל ברוקס 1987

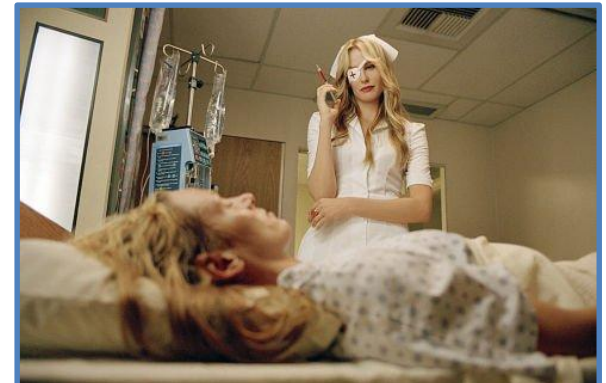
אחי, אתה חי בסרט!

https://www.youtube.com/watch?v=u_z2ttNkL1=t&24s&ab_channel=Movieclips

מתוך "אחרון גיבורי הפעולה" – ג'ון מק'טיירן 1993

פאסטיש

הפסטיש, בקולנוע הפוסטמודרני, משמעותו 'הדבקת' רעיון המוכר לכל ושימוש בו עד כדי שחיקת הרעיון. יש לציין כי מדובר בהדבקה מלאכותית, אחת שלא תראה טבעית ושיהיה ידוע לנו כי הרעיון לקוח ממקום אחר.

פאסטיש=הדבקה (גרמנית). ערבוב של ז'אנרים וסגנונות. הפוסט-מודרניזם מציג זה לצד זה, חומרים מנוגדים לחלוטין. הוא לא מקפיד על ז'אנר אחד והוא אינו נאמן לחוקי הז'אנר.

פאסטיש או ציטוט?

https://www.youtube.com/watch?v=zOiRCcJOYnl&ab_channel=HarlowCollegeFilmStudies

רוצחים מלידה -אוליבר סטון 1994

בסרט נעשה שימוש בזווית מצלמה רחבות, בפילטרים ובאפקטים מיוחדים. חלק גדול מהסרט נראה כמעין שידור תוכנית טלוויזיה ולמעשה חלק מהסצינות מהוות סאטירה על תוכניות ששודרו באותו זמן, בסרט משולבות גם פרסומות מדומות, שנראות כמו פרסומת שהיו באותה תקופה.

עלילה לא לינארית

בזרם הפוסטמודרני העלילה לא מחויבת ללינאריות של התחלה-קונפליקט-אמצע-פתירת הקונפליקט-סוף. המבנה העלילתי נובע מהמאורעות ביצירה זו. הוא יכול להציב את הסוף בהתחלה ואת ההתחלה בסוף.

המאורעות יכולים להתרחש בקווים מקבילים ואין פוקוס בקו אחד. העלילה היא ערבוב של נקודות מבט ושל קווים עלילתיים הנפגשים ונפרדים לסירוגין. הסוף הצפוי בכל סרט רגיל יכול להיות במקרה זה פתוח. הסוף יכול להיות רק לגבי אחת מהעלילות מבלי להוות סוף או לחתום את שאר העלילות.

ב ספרות זולה של קוונטין טרנטינו יש מבנה של התחלה אמצע וסוף אך לא בהכרח באותו הסדר. הסרט משלב בין שלושה סיפורים וקוטע את ההמשכיות הליניארית של כל אחד מהם.

אינטרטקסטואליות

כל סוגי היחסים שיכולים להתקיים בין טקסטים, כאשר המונח "טקסט" נתפס בצורה הכי רחבה שאפשר (משיר או תמונה ועד סוג שיח או מערכת אידיאולוגית). בעיקרון, בין-טקסטואליות היא אופן הקיום של טקסט, המנגנון המאפשר ייצור והבנה של שדרים מכל הסוגים. טקסטים אמנותיים רומזים במקרים רבים לטקסטים אמנותיים אחרים, מדובר בהקשרים כמו רמיזה, ציטוט, חיקוי, פרודיה וכו'.

טקסט הוא כל פעילות אנושית הניתנת לניתוח תרבותי. לדוג' - פוסטר, גרפיטי, פרסומת בטלוויזיה, תמונת סטילס, סטטוס בפייסבוק, ספר/עיתון, נאום פוליטי ועוד. ז"א – גם מילים כתובות, גם מילים מדוברות, גם מחוות אנושיות (שפת גוף למשל), וגם אלמנטים גרפיים וחזותיים, כל אלה נחשבים לטקסטים.

כל טקסט מורכב בהכרח משלושה מרכיבים: המוען - מי שיוצר את הטקסט, המסר - הטקסט עצמו, והנמען - מי שקורא את הטקסט, מי שאליו המוען מכוון. אינטרנטקסטואליות, אם כן, היא תופעה שבה טקסטים מתכתבים זה עם זה, מדברים זה עם זה, מתווכחים זה עם זה, סותרים זה את זה, משתמשים זה בזה, ו/או כל אלו גם יחד.

אינטרטקסטואליות ומציאות

אינטרטקסטואליות מובילה אותנו לדיון בשאלות הקשורות במימזיס (חיקוי המציאות). כי ההבדל בין ציטוט קלאסי לציטוט פוסט-מודרני הוא למעשה ההבדל בין קולנוע שמדבר על המציאות לבין קולנוע שמנותק מהמציאות, ומדבר רק על קולנוע, והמציאות לא מעניינת אותו.

ציטוט קלאסי או פוסטמודרני?

מצד אחד נמצאים הסרטים הניאו-ריאליסטים, שהטענה המרכזית שהם מעלים היא שהקולנוע צריך תמיד להתייחס למציאות, לצאת מתוכה (וגם להשפיע עליה). מצד שני נמצאים הסרטים הפוסטמודרניים שהמציאות לא מעניינת אותם בכלל, ומבחינתם היא לא קיימת. הסרטים הללו מבוססים אך ורק על סרטים אחרים.

סימולקרה

העתק שעברו לא היה קיים מעולם מקור. דוגמא טובה לכך היא העבודות בפוטושופ. אם בצילום המסורתי, למרות שהוא משועתק, יש תמיד מקור (כלומר משהו אמיתי שעמד פעם לפני המצלמה וצולם) הרי שבעידן החדש אין כל הכרח שאובייקט האמנות המצולם היה קיים אי פעם במציאות ולכן ניתן לייצר "העתקים" להם לא היה קיים מעולם מקור.

בודריאר הרחיב את המושג סימולאקרה. הוא התייחס לתרבות הצריכה האמריקאית, המושתתת לטענתו על צריכת דימויים חסרי מקור. בודריאר מתאר כיצד החליפה החברה האנושית את המציאות ומשמעויותיה בסימנים ובסמלים, וכיצד הפכה החוויה האנושית בעקבות זאת להדמיה של המציאות.

מובן מאליו שבפוסטמודרניזם עצם מושג האמת והמקור מעורער ועומד בספק.